
SAŽETAK TEKSTOVA NA
HRVATSKOME JEZIKU

I. UPRAVLJAČKE ELITE U ANALITIČKOJ RETROSPEKTIVI

Josip Županov
Industrijalizirajuća i dezindustrijalizirajuća elita
u Hrvatskoj u drugoj polovici 20. stoljeća

Hrvatska je – ne jedina, ali tipična – zemlja zakašnjele industrijalizacije, pa stoga i modernizacije. Zbog mnogih okolnosti u njoj se nisu razvili unutarnji impulsi za autonomni proces industrijalizacije i modernizacije. Sredinom 20. stoljeća, po svršetku Drugog svjetskog rata, nova upravljačka elita snažno ubrzava tempo industrijalizacije, razvoj industrijsko-urbanog sektora i dotad nevidljiv transfer stanovništva koji poprima značajke biblijskog egzodusa. Međutim, taj je industrijski razvoj bio opterećen i stoga ograničen ideološkim postulatima komunističke utopije. Stvoreno je stanje koje se može označiti kao polumodernizam.

Očekivali bismo da će se nakon sloma socijalizma nova upravljačka elita suočiti s dovršenjem procesa modernizacije, tj. s prelaskom iz nasljednog polumoderniteta u potpuni modernitet. Ali to se ipak nije dogodilo. Ona je, istina, uklonila institucionalne zapreke razvoju tržišne ekonomije i privatnoga poduzetništva, ali je olako dopustila (upustila se u) dezindustrijalizaciju, tj. zatvaranje i devastaciju i onih poduzeća koja su se mogla rekonstruirati i održati na svjetskom tržištu. A što je najvažnije, nije ni pokušala obrnuti sekularni trend marginalizacije znanosti i znanstvenika. Isto tako nije ništa učinila na debalkanizaciji administracije, nije ni pokušala revitalizirati ono što je još možda bilo preostalo iz doba dvojne monarhije na području administracije. Ukratko, nova elita nije bila na visini svog povijesnog zadatka – dovršenja procesa modernizacije. Projekti retradicionizacije, sve u svemu, nisu nanijeli procesu modernizacije neke veće štete, jer su dobrim dijelom ostali u području ideološkog diskursa, ali su odvrćali pozornost od stvarnih problema, što je sigurno bilo štetno.

Zadatak dovršenja procesa modernizacije tako je pao u dio novoj šestočlanoj eliti, koja je mandat dobila na izborima 3. siječnja 2000. Prerano je još govoriti o tome hoće li ona uspješno obaviti taj povijesni zadatak. Ima nekih pozitivnih naznaka. Na primjer, definitivna odluka da se hrvatska brodogradnja osposobi za natjecanje na globalnom tržištu može značiti početak reindustrijalizacije. A reindustrijalizacija je svakako važan korak prema intenziviranju modernizacije. Međutim, bitna promjena na ljestvici nacionalnih prioriteta u korist znanosti još nije na vidiku, ni ove, ni u iduće tri godine za koje se izrađuje državni proračun. Od pojačane pro-znanstvene retorike ne treba ništa očekivati.

Rješavanje povijesnog zadatka da se Hrvatska u pogledu modernizacije izravna s naprednijim tranzicijskim zemljama i, u nešto duljoj perspektivi, sa zemljama EU-a (bez čega integracija u EU ne bi imala ni temelja ni smisla) morat će se izvršiti vrlo ubrzanom tempom, što je zaseban problem kojeg su zemlje autonomne modernizacije bile pošteđene, i u uvjetima nemilosrdne globalne konkurencije. Istina, globalna konkurencija pruža neke šanse i Hrvatskoj, pri čemu osobito imam na umu elektronsku kompresiju vremena i prostora i "virtualno poduzetništvo". Ali racionalno iskorištavanje novih šansi i mogućnosti zahtijeva vrlo visoke kvalitete upravljačke elite i dobro smišljene poteze u gospodarstvu i drugim domenama politike. Ima li nova elita takve kvalitete i sposobnosti – to ne znam, ali ih u prvih deset mjeseci svog mandata baš i nije pokazala.

Ivan Rogić
Tri hrvatske modernizacije i uloga elita

Autor u prvom dijelu teksta "raspoređuje" tipove elita i modele modernizacije u Hrvatskoj. U analizi se razlikuju četiri osnovna tipa elita: elita nositelja "plemenitih" etiketa (koja institucionalno nije do kraja definirana); elita vlasti; elita novca; profesionalna elita. Sve četiri promatrane elite raspolažu posebnim područjima i sredstvima ostvarivanja "elitnosti". No, po autorovoj ocjeni, ne mogu se svesti bez ostatka jedna na drugu. U uvjetima oblikovanja hrvatskog modernog društva (u razdoblju 1868.–2000.) ta je činjenica jasno vidljiva. Sukladno tomu, one se samo djelomično poklapaju i po unutrašnjem članstvu i po ostvarenim predlošcima i učincima djelovanja.

U analizi se, također, razlikuju tri osnovna modernizacijska predloška s pomoću kojih se hrvatsko društvo moderniziralo. Autor vremenske okvire prvog predloška određuje u rasponu 1868.–1941. U tom razdoblju (unatoč

promjenama općih političkih okvira) na djelu je modernizacijski predložak koji, u osnovi, ima kakvoću pripreme za cjelovitu preobrazbu. Predložak je razvilo malobrojno hrvatsko liberalno građanstvo, a ostao je po učincima ograničen na kulturni sektor, na mala/srednja poduzeća i na male/srednje gradove. U drugom predlošku modernizacije u razdoblju 1945.-1990., ostvaruje se, po autoru, paradoksalna socijalistička modernizacija. Paradoks je u tomu što se totalitarnim sredstvima cilja ostvariti građanska preobrazba. U tom razdoblju modernizacija se jasno sektorski diferencira po shemi: (paleo)industrijalizacija, urbanizacija, birokratizacija. Budući da je organizator preobrazbe rubna skupina, s totalitarnim korijenom u periferijskom društvu, tehnička se preobrazba ostvaruje po predlošcima (paleo)industrije, dakle zastarjele već u trenutku uspostave. Urbanizacija se ostvaruje kao kaotični transfer seoskog stanovništva u gradove. Birokratizacija se ostvaruje odstupanjem od weberovske tradicije racionalnog upravljanja, kao direktivno političko djelovanje, manje ovisno o institucijama, a više o zgoljnim političkim voljama totalitarnih jamaca poretka. No i u tako nepogodnu okviru ostvarena je rekonstrukcija hrvatskog društva kao urbanog društva. U istom su razdoblju oblikovane i veće statističke skupine profesionalaca.

Treći modernizacijski predložak, u razdoblju nakon 1990. godine, nije, po autorovoj ocjeni, oblikovan. Ratne teškoće, strukturalna ustrajnost predložaka djelovanja iz socijalističkog razdoblja, promijenjeni ukupni postmoderni horizont daljnjeg razvitka te snažan pritisak unutrašnje zastarjelosti aktivno utječu na ponašanje elita u promatranom razdoblju. Bez sposobnosti oblikovanja novih primjerenih odgovora, one posežu za reprodukcijom iscrpljenih predložaka razvojnog ponašanja, u rasponu od obnove klijentskih ovisnosti, ili partijokratijskog predloška upravljanja društvenim dobrima, do zastarjelih predodžaba o ulozi i zadaćama državnih institucija i državnog monopola na moć. Zahvaljujući tomu, zaključuje autor, u tom je razdoblju, ne računa li se sam tijek rata i njegov pobjednički ishod, na djelu specifična strategijska praznina u djelovanju hrvatskih elita. One nisu sposobne oblikovati najbolji/potrebni odgovor na nastale prilike.

U analizi se višekratno upozoruje da su evolucije svakog posebnog tipa elita (od četiri spomenuta) međusobno relativno neovisne. Razlike se pojačavaju ovisno o tome kako se pojedini modernizacijski predlošci odnose spram pojedinih tipova elita. Zato autor višekratno upozoruje da se svaki tip mora odmjeriti u vlastitoj evoluciji u promatranim razdobljima i modernizacijskim predlošcima.

Osim naznačenih činjenica autor upozoruje da se jedan broj općih obilježja hrvatskih elita mora izvoditi iz posebne povijesti hrvatskog društva kao perifernog društva (koje u dva do sada dovršena modernizacijska razdoblja nije bilo institucionalno homogeno, nego je zbiljnost dijelilo sa zbiljnošću njemu suprotstavljenih okupacijskih društava). Glavna obilježja koja autor drži važnim spomenuti jesu: malobrojnost elitnih skupina; rizičnost elitnog položaja i djelovanja, napose na političkom području; ekskluzivno povjerenje u tehnike racionalnog oportunitizma kao glavne tehnike praktičnog djelovanja u skućenim sistemskim okolnostima; teškoće u pribavljanju etiketa društvenog sudionika kojemu drugi vjeruju (u kojega se ima povjerenje). Zahvaljujući spomenutim općim obilježjima, u sva tri promatrana razdoblja hrvatske elite s puno teškoća oblikuju ulogu modernizacijskog sudionika. Uspješni ishod (moguće) treće hrvatske modernizacije izravno ovisi, po autorovoj ocjeni, o tome koliko će se praktični učinak tih općih obilježja nadmašiti u novim, na budućnost usmjerenim, razvojnim praksama.

Josip Jurčević
Upravljačke elite u suvremenoj hrvatskoj povijesti

Rad s historiografskoga motrišta obrađuje povijesne okolnosti djelovanja i osnovne značajke hrvatskih upravljačkih elita u razdoblju od posljednjih desetljeća 19. stoljeća do početka 21. stoljeća. Metodološko polazište rada jest dijakronijsko, te je na taj način tijek suvremene povijesti prikazan kao geneza postojećih odnosa u hrvatskom društvu.

S druge strane, događajni se okvir temeljio na općoj povijesnoj činjenici koja se odnosi na neuobičajeno brojne i dramatične društvene promjene što su se događale na hrvatskom prostoru u suvremenoj povijesti, pa su s tog motrišta analizirane značajke međunarodnih i povijesnih okolnosti te djelovanje i značajke hrvatskih upravljačkih elita. Naglasak je stavljan na prijelomna razdoblja, u kojima su procjene i postupanje hrvatskih upravljačkih elita ostavljale dugoročne posljedice. Zbog toga je rad strukturiran kronološki, što znači da obuhvaća razdoblja u kojima su hrvatske upravljačke elite djelovale u geopolitičkim okvirima Austro-Ugarske Monarhije, prve Jugoslavije, Nezavisne Države Hrvatske, druge Jugoslavije i Republike Hrvatske, a u zaključnom dijelu rada prikazana su određenja koja su zajednička hrvatskim upravljačkim elitama tijekom cjelokupne suvremene povijesti.

U radu su predložene sociopsihološke spoznaje iz teorija socijalnog identiteta kao analitičke matrice za definiranje psihosocijalnih karakteristika modernih upravljačkih elita. Takva analitička matrica zatim je primijenjena na analizu hrvatskih upravljačkih elita u procesu njihova oblikovanja posljednjih desetak godina.

Temeljne kategorije koje su korištene za oblikovanje analitičke matrice preuzete su iz teorija socijalnog identiteta, a odnose se na fenomene kategorizacije, skupnih procesa, socijalnih i individualnih identiteta te nacionalnih i kulturnih identiteta. Zaključeno je da teorije socijalnog identiteta nude solidnu osnovu za popunjavanje mozaika multidisciplinarnih znanja nužnih za holističko određivanje struktura i funkcija modernih elita.

Primjenom analitičke matrice na hrvatsku situaciju učinilo se razvidnim zašto hrvatske elite koje su dosada oblikovale hrvatski nacionalni i društveni realitet nisu bile, niti su još uvijek, dovoljno psihološki prilagođene upravljati državnim i društvenim procesima na moderan način te zašto većinom pripadnici hrvatskih upravljačkih elita nisu prikladni socijalni predstavnici na nacionalnoj razini. Na kraju, predložen je način na koji bi se u budućnosti moglo pristupiti oblikovanju modernih upravljačkih elita u Hrvatskoj.

II. ELITE, MODERNIZACIJA I TEGOBE OBLIKOVANJA NOVOGA RAZVOJNOG IDENTITETA

Vjeran Katunarić

Nove elite, nacionalni konsenzus i razvoj

U ovom su radu analizirane obrnute putanje nacionalne integracije zapadnih i istočnih zemalja u 20. stoljeću na temelju izgradnje države blagostanja i društvenog konsenzusa, što je današnje postsocijalističke zemlje dovelo u inferoran položaj u odnosu na zapadne zemlje. Takav ishod očituje se, prvo, u sve većem gubitku razvojne autonomije, unatoč uvođenju redovite procedure višestranačkih izbora. Drugo, premda su današnje istočne upravljačke elite preuzele retoriku slobodnog tržišta i poduzetništva, njima nedostaju znanstvena i tehnološka znanja kao i poslovne vještine potrebne za globalnu gospodarsku konkurenciju. I treće, formula “trećeg puta” po uzoru na britanski laburi-

zam ili klintonovsku *Bobos*-ideologiju radi uspostavljanja ravnoteže između slobodnog tržišta i države blagostanja, praktično je neprimjenjiva u velikoj većini istočnih zemalja, uključujući Hrvatsku.

Jedan od glavnih razloga takvoj inferiornosti leži u činjenici da je utjecaj novih elita, čija se moć temelji na razvitku znanja u području prirodnih i društvenih nanosti i tehnologije, kao autonomnog kulturnoga kapitala, već pedesetak godina sustavno suzbijan od starih elita čija se moć zasniva na političkom voluntarizmu i autoritarizmu. Preobražaj stare političke elite u novu političku elitu s demokratskom legitamacijom i liberalnim diskursom, uz izostanak "kohabirajuće" elite znanja i poduzetništva koja bi trebala pomiriti učinke slobodnog tržišta sa zahtjevima za socijalnom ravnotežom i blagostanjem, razorio je realističnu a pojačao simboličku osnovu nacionalnog konsenzusa, tj. etnonacionalizam ili, kao u slučaju Hrvatske nakon 2001. g., moralnu osudu i kriminalizaciju prethodne političke elite.

Na kraju priloga autor raspravlja o mogućnosti stratejskog proširenja značenja znanja, vrsta kapitala te razvojnih ciljeva u Hrvatskoj, i to na osnovi neortodoksnog poimanja razvoja kao "kulturno održivog razvitka". To je razvitak koji *sve manje opterećuje postojeće prirodne resurse, infrastrukturu i naseljeni prostor, a istodobno dodavanjem vrijednosti radu i komunikaciji preko umjetnosti, znanosti i naobrazbe povećava privlačnost među ljudima*. U pozitivnom smislu kulturni kapital nove klase stoga čine samo ona znanja i senzibiliteti koji pridonose usklađivanju učinaka gospodarskog rasta, socijalne kohezije i holističkih orijentacija prema prirodnoj i kulturnoj sredini. Kulturni kapital u negativnom smislu ima obrnuti utjecaj: ili se radi o znanju neprimjenjivu na domaće uvjete ili se primjenjuje tako da proizvodi sve veće siromaštvo i nezaposlenost, društvene i etničke sukobe te daljnje razaranje okoliša.

Jasminka Lažnjak, Jadranka Švarc
Upravljačke elite u inovativnom društvu

U radu se najprije analizira novi teorijski okvir modernizacije, koji proizlazi iz teorije inovativnog društva i ekonomije znanjâ. Moderna ili inovativna društva zasnivaju se na ekonomijama znanjâ čiji su glavni proizvodni resursi znanje (razvoj i istraživanje) i intelektualni kapital (obrazovanje). U modernim inovacijskim društvima klasifikacija poduzeća i njihovih mreža (*clusters*) zasnovana je na intenzitetu ugrađenog znanja kao rezultata organiziranog procesa razvoja i istraživanja. Najmodernija poduzeća, od-

nosno mreže poduzeća, jesu ona temeljena na znanju (*science/knowledge-based firms*).

Ključni proces u tako definiranoj modernizaciji jest ovladavanje procesima upravljanja tehnološkom promjenom koja omogućuje prijelaz iz nižih oblika proizvodnih sektora u sektore zasnovane na razvoju i istraživanju. Stoga se sposobnost upravljanja tehnološkom promjenom nameće kao nov i nezaobilazan teorijski okvir proučavanja upravljačkih elita u Hrvatskoj, o čijoj sposobnosti, konačno, ovisi restrukturiranje gospodarstva i postizanje gospodarskoga rasta i društvenoga blagostanja. Upravljačke su elite jedan od glavnih aktera toga procesa.

Kako je tehnološka promjena fundamentalno društveni proces, drugi dio rada bavi se analiziranjem mogućnosti utjecaja na formiranje i ponašanje upravljačkih elita pomoću modela konstruktivne procjene tehnologije. Teorije socijalnog oblikovanja tehnologije, kao jedna od paradigmi unutar sociologije tehnologije, upućuju nas na kontingentni karakter tehnološke promjene ovisan o relevantnim akterima. Ako tehnološka rješenja oblikuju kompleksna međudjelovanja različitih aktera, a tehnologija evoluirala sa socijetalnim sistemom, onda je legitimno razmišljanje kako se na razvoj tehnologije, odnosno modernizacije, i restrukturiranje gospodarstva može utjecati pomoću instrumenata konstruktivne procjene tehnologije. U radu se iznose osnovni elementi modela konstruktivne procjene tehnologije i analiziraju mogućnosti i problemi primjene modela na specifičnu i vrlo važnu grupu aktera: upravljačke elite u Hrvatskoj.

Vedrana Spajić-Vrkaš
Pokušaj redefiniranja naobrazbe elita i modernizacije
školovanja u kontekstu europskih integracija

Promatrajući pojmove "elita" i "modernizacija" kao dio "kolonijalnog mentaliteta" bitno povezanog s mehanizmima reprodukcije društvene nejednakosti, među kojima naobrazba ima važno mjesto, u tekstu se daje pregled teorija kojima se pokušava objasniti kako je modernizacija preokrenula prosvjetiteljske vizije i naobrazbu podredila interesima dominantnih društvenih grupa. U tom kontekstu razmatraju se najnovije promjene u europskom prostoru i pokušava naznačiti kako one redefinišu ulogu naobrazbe u razvoju pojedinca i društva. Pozornost se posvećuje nastavnim promjenama koje proizlaze iz potrebe za osiguranjem konkurentnosti na svjetskom tržištu, s jedne strane, te prihvaćanja ideja održivog razvoja i društvene kohezije, uključujući pitanja zaštite ljudskih prava i sloboda,

jednakosti, pluralizma i solidarnosti, globalne međuovisnosti i razvoja civilnog društva, s druge strane. Uvođenje perspektive kontinuirane i koordinirane cjeloživotne naobrazbe za sve, kojim gospodarski najrazvijenije zemlje svijeta nastoje učinkovito iskoristiti sve svoje ljudske resurse u kontekstu društva znanja temeljenog na novim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, predstavlja iznimno velik problem onoj "druvoj" Europi, tj. osiromašenim tranzicijskim zemljama koje s pravom izlaz iz teškog stanja vide u što bržem priključenju onoj "prvoj" Europi. U zaključku se sugerira da njihov položaj u izgradnji zajedničke Europe bitno ovisi o što bržem i učinkovitijem osiguranju održivih uvjeta za razvoj i primjereno korištenje svih njihovih ljudskih potencijala, tj. o promicanju ideje elitne naobrazbe za sve.

Vladimir Lay

Održivi razvoj i ekološka (ne)osviještenost političkih i poduzetničkih elita Hrvatske

Članak je posvećen pitanju ekološke osviještenosti i pismenosti za održivost upravljačkih elita u kontekstu suvremenog razvoja. Sadrži tri poglavlja. U prvom se definiraju neki osnovni pojmovi kao što su "održivi razvoj", "ekološka svijest" i "pismenost za održivost". U drugom se poglavlju razmatra uloga suvremenih elita u afirmaciji održivosti i održivog razvoja, kako na načelnoj razini vrednota i ciljeva, tako i na primijenjenoj razini održivih razvojnih konkretnih solucija. Posebna je pozornost posvećena mehanizmima reprodukcije političkih elita (političke stranke, izbori) i poduzetničkih elita (uspjeh na tržištu roba i usluga).

Politički izbori i tržište kao socijetalni mehanizmi direktno ne obvezuju na održivost u mišljenju i ponašanju. To značajno otežava afirmaciju održivosti. U trećem poglavlju skiciramo stanje ekološke svijesti, osviještenosti elita te procjenu njihove pismenosti za održivost u Hrvatskoj. Neosviještene i nepismene elite ne mogu upravljati razvojem i produkcijom društva u održivom smjeru. Odlaganje i školovanje za održivi razvoj, koji na specifičan način moraju proći i postojeće (odlazeće) i nadolazeće elite jedan je od vitalnih socijetalnih alata za školovanje domaćih elita za održivi razvoj Hrvatske.

III. ELITE I PROBLEMI UPRAVLJANJA U SVIJETU PODUZEĆA

Nevenka Čučković

Utjecaj postprivatizacijske vlasničke strukture na kvalitetu korporacijskog upravljanja u Hrvatskoj

U radu se analiziraju učinci modela privatizacije na formiranje postprivatizacijske vlasničke strukture u Hrvatskoj te razmatra kakav je utjecaj tako formirane vlasničke strukture na kvalitetu korporacijskog upravljanja privatiziranih poduzeća.

Tekst polazi od pretpostavke da različiti oblici privatiziranog vlasništva različito djeluju na mehanizme korporacijskog upravljanja poduzeća (npr. disperzirano dioničarstvo, koncentrirani većinski udjeli, investicijski fondovi, banke, dominantni inozemni vlasnik, menadžeri i zaposleni kao dominantni vlasnici itd.). Među privatiziranim poduzećima u tranzicijskim zemljama postoje značajne razlike u uspješnosti, koje su u velikoj mjeri korelirane s postprivatizacijskom strukturom novih dominantnih vlasnika poduzeća, ali i s izgrađenosti institucionalnog okružja koje im omogućuje mehanizme nadzora upravljanja vlasništvom. Njihov utjecaj (izravan i neizravan) na menadžment poduzeća reflektira se i na vođenje poslovne politike, a time i na brigu menadžmenta o efikasnosti poduzeća. Empirijski uvidi u funkcioniranje i uspješnost privatiziranih poduzeća, ne samo u tranzicijskim zemljama već i u razvijenim industrijskim gospodarstvima, na uzorcima od nekoliko tisuća poduzeća, pokazuju kako vrsta vlasništva značajno utječe na način njihova upravljanja i ukupnu uspješnost poduzeća na tržištu. Većina je ovih empirijskih istraživanja proistekla iz proučavanja učinaka privatizacijskog procesa.

Rad analizira, s jedne strane, dominantnu strukturu nastalog privatiziranog vlasništva u Hrvatskoj (zaposleni, menadžeri, HFP i mirovinski fondovi, PIF-ovi, vanjski investitori), a, s druge, razmatra gospodarske učinke privatizacije te mehanizme vlasničke kontrole i legislativni okvir za korporacijsko upravljanje. Također se razmatra na koji je način oblik vlasničke strukture i kvaliteta korporacijskog upravljanja utjecala na razinu efikasnosti poduzeća, proces tržišnog restrukturiranja i ukupno poslovanje poduzeća na tržištu s obzirom na tipologiju vlasništva (državna, privatna, mješovita). Naposljetku rad pokušava utvrditi kakva je bila uloga institucija monitoringa i tržišta kapitala u razvoju nove upravljačke elite privatiziranih poduzeća te elaborira specifičnosti dominantnog hrvatskog uzorka postprivatizacijskog korporacijskog upravljanja u odnosu na druge tranzicijske zemlje.

Autorica naglašava kako su pretežni negativni utjecaji korporacijskog djelovanja jednog sloja politički moćne upravljačke elite, koja je iznjedrena iz procesa privatizacije tijekom devedesetih godina, značajno vrijednosno erodirali na taj način oformljene vlasničke portfelje te nanijeli golemu štetu ukupnom legitimitetu procesa privatizacije i stvorili široko raširenu negativnu percepciju poduzetništva i ukupne gospodarske i socijalne svrsishodnosti privatizacije. Tzv. *tajkunizacija* gospodarstva, odnosno stvaranje uskog sloja nove privatne elite izravno povezane s političkom elitom, rezultirala je nizom negativnih gospodarskih posljedica, a privatizacija je postala izvorištem nezakonitosti, korupcije i sive ekonomije te simbolom svih negativnih socijalnih posljedica tranzicijskog procesa.

Empirijski uvidi potvrđuju da je takva politički sponzorirana privatna elita, vođena dvojbenim poduzetničkim i korporacijskim vrijednosnim sustavom te predatorskim ponašanjem na tržištu, značajno narušila razvoj i formiranje zdrave korporacijske kulture u Hrvatskoj te onemogućila stvaranje široke strukture efikasne tržišne upravljačke elite čije ponašanje je utemeljeno na primjeni općeprihvaćenih suvremenih standarda i uzusa konkurentnog tržišnog ponašanja. Tome je svakako doprinijela relativno kasna izgradnja i djelovanje regulativnog i institucionalnog okružja tržišta, s čvrstim poticajima, smjernicama i signalima za poželjno korporacijsko ponašanje.

U zaključnom poglavlju navode se neke od potrebnih mjera koje bi omogućile realizaciju budućih poželjnih učinaka procesa privatizacije na kvalitetu i kulturu korporacijskog upravljanja u Hrvatskoj. Uz predložene promjene nekih ključnih legislativnih rješenja, osobito se naglašava značaj razvoja tržišta kapitala kao bitnog čimbenika u daljnjoj evoluciji i redizajnu inicijalne postprivatizacijske vlasničke strukture.

Drago Čengić Vlasnici, menadžeri i koncepti korporacije

U ovom se radu razmatra, na temelju njemačkog “modela kodeterminacije”, hrvatskog modela “radničkog nadzorništva” u dioničkim društvima i uočenih (uglavnom ekonomskih) koncepata korporacije, mjesto radnika u različitim sustavima korporacijske kontrole u dioničkim društvima/korporacijama.

Čini se da niti njemački “sustav kodeterminacije” niti hrvatski model “radničkog nadzora” ne dovode u pitanje klasični koncept korporacije u kojem su kontrolna prava i rezidualni zahtjevi dodijeljeni dioničarima ili uglavnom

samo dioničarima. Istodobno, i njemačko i naše iskustvo pokazuje da "radnička predstavnštva" u nadzornim odborima dioničkih društava/korporacija nisu rezultat promišljenih i racionalnih odluka, već prije neželjeni proizvod političkih uvjeravanja i kompromisa, a na pravcu dubinskih, što latentnih što eksplicitnih sukoba između rada i kapitala. Prema zapažanjima nekih njemačkih i angloameričkih autora, stvarna je moć nadzornih odbora kao kontrolnih mehanizama nad menadžerima u Njemačkoj – upravo zbog radničkih predstavnika u njima – u posljednjem desetljeću zapravo smanjena.

Iako u analiziranim konceptima korporacije, barem na razini konkretnih rješenja korporacijskog prava, nema teorijski uvjerljivih opravdanja zašto bi se kontrolna prava i rezidualni zahtjevi ostavili samo dioničarima (a ne i širemu krugu korporacijskih dionika), mora se priznati da niti jedan od koncepata korporacije ne pruža dovoljno argumentata da se ti isti atributi pripišu samo radnicima.

Ovdje se postavlja još jedno važno pitanje. Kako bi, naime, trebalo definirati korporacijske dionike (*stakeholders*) u konkretnim prilikama, a da se pod tim terminom ne pojavi prevelik broj aktera, često nebitnih za opstanak korporacija i kontrolu menadžera? Središnje je pitanje zapravo u kojoj mjeri širenje prava različitih dionika u korporacijama potkopava odnos između menadžera i dioničara. Taj se odnos, iako proizvod jasne "teorijske pristranosti", dosad u stvarnosti pokazao kao razmjerno jednostavan i učinkovit sustav uzajamne kontrole vlasnika kapitala i u njihovo ime – korisnika toga kapitala.

Drugim riječima, iako "dionički koncept korporacije" ima određeni pozitivni potencijal i za naše prilike (jer i u međunarodnim relacijama svoju privlačnost duguje činjenici da je određen odgovor na "legitimacijsku krizu" sadašnjeg kapitalizma), ne smije se izgubiti iz vida da je uvažavanje različitih dioničkih prava moguće sve dok se, u krajnjoj liniji, poštuju prisutna pravila tržišta i proizvodnja određenog viška vrijednosti.